

İŞLETMECİLİK EĞİTİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Doç. Dr. İnal Cem AŞKUN

Cumhuriyetin 51. Yılında Türkiye’de henüz birbirine karıştırılmaya devam edilen kavramlar arasında «öğretim» ve «eğitim» kavramları da yer almaktadır. Bu iki kavram aslında birbirinden çok farklı özellikleri taşıdıkları halde, çoğu kez birbirinin yerine kullanılmaktadır. Halbuki söz konusu iki kavramdan **öğretimin bilgiye, eğitimin ise uygulamaya dayandığı**, en azından gözden kaçırılması, daha başlangıçta birçok sorunun çözümüne yarayacak felsefik bir temel sağlanmış olur. Aynı karışıklığın işletmecilik öğretim ve eğitiminde de çıkacağı gerçeğinden hareket ederek, bu çalışmamızda **işletmecilik eğitiminin** dayandığı temelleri ve işletmecilik öğrenimi karşısında aldığı yeri ana çizgileriyle belirtmeye çalışacağız.

İşletmecilik öğrenimi, işletmecilikle ilgili birtakım disiplin veya derslerde toplanan bilgilerin öğrenciye öğretilmesini kapsarken, işletmecilik eğitimi bu bilgilerin bazı davranış biçimleriyle uygulamaya aktarılması, bunların edimce (fiilen) kullanılmasının gerçekleştirilmesi anlamını içermektedir.

Genellikle öğretim ve eğitim kavramları arasındaki sınırın veya çizginin belirlenmesi için şu soru sözcüklerinden yararlanılabilir: NE, NİÇİN, NASIL, NEREDE. Bunlardan çoğu kez «NE» ve «NİÇİN» sorularının cevabı

öğretimde verilirken, «NASIL» ve «NEREDE» sorularının karşılıkları da eğitimde alınmaktadır. Bu bakımdan dikkat edildiğinde görülecektir ki, bir öğretim ve eğitim sürecinde önce öğretim ,sonra eğitim gelir. Uygulamada okullarda çoğu kez söz konusu iki kavramla ilgili çalışmaların birbirine karıştırılması, yetişme durumunda olan kimseyi şaşırtmakta, neyi öğrendiği, neyi öğrenmediği, niçin öğrendiği, öğrendiklerini uygulayıp, uygulamayacağı, uygulanacaksa bunu nerede ve nasıl yapacağı konularında cevabını bulamadığı karmaşık sorular karşısında bırakmaktadır. (1)

İşletmecilik, kuramsal yönü yanında, bilim konusunu işletmelerin oluşturması nedeniyle uygulama ile çok sıkı bağlantısının olduğu bir öğretim ve eğitim alanı olmaktadır. Ancak işletmecilik, niteliği bakımından sosyal bir bilim olduğundan, fiziksel bilimler gibi gereği kendiliğinden ortaya çıkan laboratuvar ve atölye şeklindeki eğitim araçlarına doğrudan doğruya bağlı kalmamaktadır. Bu nedenle işletmeciliğin uygulama alanı olan «iş hayatının» işletmecilik okullarına hangi eğitim araçlarıyla yansıtılacağı ve öğrencilerin bu araçlarla iş hayatına ne gibi eğitim yöntemleriyle hazırlanacakları, üzerinde titizlikle durulması gereken, son derece önemli bir sorun olmaktadır. Böyle bir sorunun altından her kuruluş kolay kolay kalamayacağını anladığı için, okullarda genellikle belleğe (hafızaya) dayalı, etkisi çok zayıf, verimsiz öğretim yollarına girilerek, işletmecilik eğitiminde gerçek amaçlardan çoğu kez uzak kalınmaktadır. (2)

İşletmecilik eğitiminde veya herhangi bir konunun eğitim ve öğretiminde başarılı olabilmek için eylemin başlangıcında şu ilkelerin bilinmesinde yarar vardır (3):

- 1 — İnsanlar bir şeyi yaparak öğrenirler
- 2 — İnsanlar yeni izlenimleri görme, işitme, duyma, dokunma, vb. duyuları aracılığı ile algırlar.
- 3 — Bireyler öğrenmeye hazır oldukları zaman öğrenebilirler, böyle bir hazırlık evresi geçmeden doğrudan doğruya eğitim ya da öğretime başlamaktan etkili bir sonuç alınmaz.

(1) İNAL CEM AŞKUN, « Türkiye’de İşletmecilik Öğretimi ve Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisindeki Gelişmeler», **Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, 50. Yıl Özel Sayısı, Ekim, 1973, s. 60-61.

(2) A.g.k, s. 62.

(3) RUSSELL F. MOORE, AMA Managgment Handbook, A.M.A. İnc, New York, 1970, s. 3. 44-3. 45

- 4 — Temel eğitim yapılmadan bağlı eğitime doğrudan doğruya geçme, anlamsız bir çaba niteliğinden öteye geçemez.
- 5 — İnsanlar bir şeyi belli bir süre içinde öğrenirler.
- 6 — Sonuçlar kendilerini kanıtlarsa (tatmin ederse) bireyler çok daha çabuk öğrenirler.
- 7 — İnsanlar neyi öğrendiklerini bilmek ihtiyacı içindedirler.
- 8 — Bireyler ustalıklarını uygulama aracılığı ile geliştirirler.
- 9 — İnsanlar arasında önemli yetenek ve bilgi temeli farklılıkları vardır.

Öte yandan özellikle işletmecilik eğitimi uygulamasına geçmeden önce, bu eğitimi yapacak kurumun işletmecilik öğretiminde temel bir felsefesinin olması gerekmektedir ki, böyle bir felsefenin belirlenmesi de öncelikle aşağıdaki soruların cevaplarının söz konusu kurumca verilmiş olmasına bağlı olacaktır (4):

1. «İşletmecilik» terimiyle ne anlatılmaktadır?
2. İşletmecilik teriminin türetildiği «işletme» kavramının niteliği, kapsamı, sınırları, insan ve toplum yaşantısı içindeki yeri ile önemi nasıl açıklanır?
3. İşletmede öğretim konusu olabilecek öğeler nelerdir?
4. İşletmenin yapısı ile işleyişini oluşturan öğelerin öğretilmesinde kuram (teori) ve uygulama bütünlüğüne nasıl gidilebilir?
5. İşletmelerde ulusal ve evrensel özellikler nasıl tanımlanabilir? Bunların öğretiminde hangi yollar izlenebilir?
6. İşletmecilikte hangi öğretim yöntemleri, ne şekilde etkili olabilir?
7. İşletmeciliğin genel ve uzmanlık öğretim konuları nasıl sınıflandırılabilir? Bu iki ana öğretim konusunun öğretim yöntemleri arasında ne gibi farklar olabilir?
8. İşletmecilik eğitimi yapacak kurumun, bu eğitime ilişkin amaçları neler olabilir? Bunları nasıl türlendirebilir?
9. Öğretim kurumunun amaçları ile eğitime girenlerin amaçları arasında uyum ne şekilde sağlanır?

(4) AŞKUN, s. 2-3

10. İşletmecilik öğretiminde dersler nasıl saptanmalı, öğretimin temeli hangi derslere dayanmalı?
11. İşletmecilik öğretiminde, bu öğretimi destekleyecek yan disiplinlere ne kadar, ne biçimde ağırlık verilmeli ve ne şekilde öğretilmeli?
12. İşletmecilik ders programlarında ulusal ve evrensel işletmecilik özellikleri ne şekilde dengelenebilir?
13. İşletmecilik öğretim programında görev alacak kişilerde hangi yeterlikler bulunmalı?
14. İşletmecilik öğretiminden geçmiş kişilere verilen diploma veya başarı belgelerinin gerçek anlam ve değeri nedir?
15. İşletmecilik okullarında uzmanlaşma ve farklı öğretim konularına ağırlık verme nasıl etkili olabilir?
16. Değişen koşullar karşısında işletmecilik öğretiminde uyarlanmanın sağlanacağı konular nasıl bölümlendirilebilir ve bu uyarlamada belli bir hıza kavuşmak için ne yapılabilir?
17. İşletmecilik öğretiminde «rekabetin» yeri, önemi ve konuları ne şekilde belirir? Rekabetin yaratıcı gücünden nasıl yararlanılabilir?
18. İşletmecilikte lisans öncesi, lisans, lisans üstü ve meslek geliştirme öğretimi arasındaki ayırım ne şekilde yapılabilir?
19. İşletmecilikte yaratıcı, destekleyici, tazeleyici öğretimin nedenleri ve yolları neler olabilir?
20. İşletmecilik öğretiminin çeşitli evre ve aşamalarına gireceklerin bu öğretimden yararlanmaları için hangi nitelik ve yeterlilikleri taşımalıdır?

Başarılı bir işletmecilik eğitimi uygulaması için, öncelikle işletmecilik öğretiminde temel alınacak yukarıdaki noktaların en azından saptanması yanında, bu eğitimin ileri olduğu Birleşik Amerika'da işletmecilik okullarının öğretim ve eğitim başarısının değerlendirilmesini yapan bir görüşte ortaya atılan düşünceler, işletmecilik eğitiminde etkili yolların izlenmesine ışık tutmada önemli noktalara değinmektedir, şöyleki: (5)

(5) BURT NANUS—ROBERT E. COFFEY, «Future—Oriented Business Education», *Academy of Management Proceedings*, 1973, s. 285-288

İŞLETMECİLİK ÖĞRETİM ve EĞİTİMİNDE TEMEL ALINAN ŞİMDİKİ VARSAYIMLAR

1 — İşletmecilik Okulları Endüstrinin İhtiyaçlarına Cevap Vermelidir

Birçok işletmecilik okulunda yöneticiler olsun, öğretim üyeleri olsun, hatta öğrencilerin kendileri eğitim ve öğretimin öğrencilerin iş hayatına atıldıklarında toplumda iyi bir mesyek edinmeleri, başka deyişle iş hayatının ya da toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak yetiştirilmeleri amacına dönük olmasını istemektedirler. Böyle bir istek her şeyden önce iş hayatının gerçekten neye ihtiyacı olduğunu bildiği ve bunların okullarda hangi derslerin öğrencilere gösterilmesiyle sağlanacağını saptadığı varsayımına dayanmaktadır ki, bu varsayımına uygun olarak işletmecilik okullarında pazarlama finans, muhasebe, vb. fonksiyonel işletme konuları okutulmaktadır. Halbuki aslında sorun bu varsayımdan çıkmaktadır. Şöyleki, iş hayatının karşılanacak ihtiyaç sorunu 1970'lerin sorunudur. Şimdiki durumda öğrenciler 1960'ların ve daha önceki yılların sorunlarına çözüm sağlayacak kavram, teknik, vb. araçlarla yetiştirilmektedir. Ayrıca söz konusu öğrencilerin çoğunluğu 1980'lerin iş adamları olacaktır. Bu durum karşısında, işletmecilik okullarının endüstrinin ihtiyaçlarına cevap vermesi ilkesini çok iyi gözden geçirip, uygulamasında özellikle söz konusu zaman farkları üzerinde durup her kuşaktan öğrencinin iş hayatında uzun süre tutunmasını sağlayacak, çok kısa bir süre içinde bilgisi, tekniği, görgüsü, davranışlarıyla modası geçmiş meslek adamı durumuna dönüşmesini önleyecek bir öğretim ve eğitim politikası gütmeleri, kaçınılmaz bir zorunluk olarak ortaya çıkmaktadır.

2 — İşletmecilik Öğreniminde, Tecrübe En İyi Öğretmendir

İşletmecilik öğreniminde çoğu kez, insanın tecrübeyle öğrendiği varsayımına dayanılmakta ve özellikle öğrencinin öğretmenin tecrübesinden ya da bir ders kitabı yazarının tecrübesinden öğrenebileceği benimsenmektedir. Ancak burada kendi kendimize tecrübenin en iyi öğretmen olup olmadığı sorusunu sorup, eğer böyleyse, bunun ne tür bir tecrübe olması gerektiğinin cevabını vermek zorunluğu çıkmaktadır. Geçen her on yılın, bir öncekinden çok farklı olduğu böyle hızlı bir değişme çağında, tecrübenin insana ne derecede yardımcı olacağı konusunu çok iyi incelemek gerekecektir.

3 — İşletmecilik Öğrenimi Fonksiyonel Özelliklere Göre Örgütlenmelidir

Genellikle işletmecilik okullarının pazarlama, finans, muhasebe, vb. fonksiyonel bölümlere göre örgütlendiği görülmektedir. Bu arada niceliksel

işletmecilik analizi, yönetim ve haberleşme gibi ustalığa ya da teoriye dayanan bölümlere de okulun yapısında yer verilmektedir. Ancak iş dünyasında, fonksiyonel alanlara amaç veya sonuç olmaktan çok araç gözüyle bakılmaktadır. Bu durum karşısında, insan haklı olarak, işletmecilik okullarının en azından araçlara verdikleri önem kadar, sonuçlar veya amaçlara da ağırlık vermeleri gerekmez mi, diye düşünmektedir.

4 — Analiz İşletme Öğrencisine Kazandırılabilir En Önemli Ustalıktır

İşletmecilik öğreniminde en azından daha iyi olarak bilinen ya da isim yapan okullarda, öğrencilere analitik ustalıkların aktarılması üzerinde önemle durulmaktadır. Halbuki analizin karşıtı olan sentez ile öğrenci yeni kavramları ortaya koyup, sorunlara yeni sistem ve stratejileri getirme cesaretini kendinde bulmaktadır. Sentez en az analiz kadar iş çevresinin geleceğinde önemli olacağına göre, öğrencilere, analiz yapma ustalıkları yanında bulucu, yaratıcı sentez ustalıklarının da en iyi şekilde kazandırılması gerekecektir.

5 — İşletmecilik Okullarına Öğrenci Alımında Geçmiş Öğrenim Başarısı Temel Alınmalıdır

İşletmecilik okullarından durumları çok özellik gösterenlerin dışında, diğerleri öğrencilerini birtakım testlerle ölçülen düşünsel yetenek ve başarı puanlarına göre almaktadırlar. Böyle bir ölçüt (kistas), iş hayatında gösterilecek başarıdan çok, akademik bir başarı göstergesi olmaktadır. Bugün vaktinde bu okullara akademik başarısının düşüklüğü nedeniyle girememiş, ancak iş hayatında çok başarılı olmuş nice iş adamı bulunmaktadır. Diğer varsayımlarda olduğu gibi, burada da aynı sorunu ortaya çıkarmakta, şimdiki öğrenci seçim sürecinin yarının hızla değişen iş çevresine ne derece uygun olduğu sorusu cevapsız kalmaktadır.

6 — Eğitim Öğretim Üyesine Ayrıdır

Birkaç ayrığı (istisnası) ile, işletmecilik okullarının ders programları, belli bir akademik takvim içinde, belli dönemlerle tek öğretim üyesinin öğretim yapabilme koşullarına göre düzenlenmiştir. Kuşkusuz henüz, öğrencilerin hep birlikte aynı zaman aralıkları içinde, aynı ders araç ve gereçleri ile aynı ders programından geçerek en iyi şekilde öğrenebilecekleri hususu doğrulanmamıştır.

7 — Öğrenciler Öğretim Üyesinden, Öğretim Üyesi de Araştırma Çalışmalarından Öğrenir

Öğretim üyesi öğrenim tecrübesini ortaya koyar, öğrenciler de sağlayabildikleri derecede bunu kendisinden alırlar. Öğrenciler sınıf dışında

kişiliği olan, bir arkadaş kimliği ile görüldüğüne göre, bu durumun öğretim tecrübesinin oluşturulmasına neden getirilmediği, hatta öğretim üyesinin özellikle bu yolu tercih etmemesinin haklı bir nedenini bulmak pek mümkün değildir.

Özellikle Birleşik Amerika'daki işletmecilik okullarında uygulamada benimsenen yukarıdaki varsayımları eleştiren görüş sahipleri, bunlara karşı kendi varsayımlarını şu şekilde açıklamaktadırlar (6):

1 — İşletmecilik Eğitiminde İşletmelerin Gelecekteki İhtiyaçları Öngörülmesi, Şimdiki İhtiyaçlara Cevap Verme Çabasına Girilmemeli

Bugün artık işletmelerin, sonradan zor durumda kalmadan, gelecek değişiklikleri öngörüp, bunlara kendilerini hazırlamaları kaçınılmaz bir gerek olarak kabul görmüştür. Eğer işletmeler bunun bilincine varmışlarsa, işletmecilik eğitimi yapanların da durumlarını buna göre ayarlamaları zamanı gelmiştir. Kuşkusuz böyle bir ayarlama başarılı olmak için, gelecek ihtiyaçların öngörülmesine ilişkin sürekli bir araştırma çalışmasının sürdürülmesi, elde edilen sonuçlar karşısında ders programlarının ve eğitim metodolojisinin yeni amaçlara yöneltilmesi gerekecektir.

2 — İşletmecilik Eğitiminde Tecrübe Sadece Geleceğin Öngörülmesinde Bir Araç Olarak Kullanılmalıdır

Tecrübenin en yararlı yönü, geleceğin öngörülmesine yardımcı olmasındadır. Geçmişte yaşanan olaylar, şimdi ve gelecekteki algılarımızın nasıl değiştiğini; geçmiş alışkanlıklarımızın, geleneklerin yalnızca şimdiki yapıyı değil, kestirimli bile olsa kısmen geleceğin yapısını da ne şekilde etkilediğini büyük çapta görmemize yardım etmektedir. Bu nedenle işletmecilik eğitimi gören öğrencilere geçirilen tecrübelerden gelecekte yararlanma, geçmiş sorunların çözüm yollarından gelecek sorunların çözümlerinde ustalık kazandırma, işletme çevresinde sorunların oluşumu ve gelişimini izleme yeteneklerini edinme olanakları sağlanmalıdır.

3 — Temel Ders Programı Araçlara Yönelik Biçimden Çok, Sonuçlara Yönelik Biçimde Düzenlenmelidir

İşletmelerin amacı, toplumun ihtiyaçlarını gidermek olduğuna göre, işletmecilik ders programının da, işletmelerin söz konusu ihtiyaçları görme ve giderme biçimiyle bağıntılı olması gerekir. Bu bakımdan öğrencilerin toplumun ihtiyaçlarını görme ve bunları tanımlama yöntemlerinde iyi yetiş-

(6) A.g.k, s. 286-287

tirilmeleri, işletmeyi bekleyen tehlikeler veya fırsatlarla ilgili olarak çevresel eğilimleri yorumlayabilecek bir yetiye (kapasiteye) ulaştırılmaları zorunludur. Böyle bir yol izlendiğinde öğrenciler toplumun temel endüstrilerinin gelecekte gideceği yönler üzerinde çalıştırılacaktır. Öte yandan şimdiki durumda içinde buldukları geniş fonksiyonel ustalık ihtiyacı, bu tür ustalıkların hızla değişen ve gelişme gösteren işletme ortamındaki geçerlilikleri yönünde karşılanacaktır. Durum böyle olunca, tüm ders programlarına egemen kılınacak en önemli kavram «gelecek bilinci» olacaktır.

4 — Sentez Yeteneklerine En Az Analiz Yetenekleri Kadar Önem Verilmelidir

Ders programları, stratejik işletme sorunlarına yaratıcı, bulucu kavramları getirebilecek bir biçimde ele alınabilmelidir. Öğrenciden bir olayı analiz etmesi istenirken, aynı zamanda bir sentez çalışması yaparak geleceğe ilişkin bir «senaryoyu» ortaya koyması veya bir işletme «oyunu» yaratması da istenebilmelidir.

5 — Öğrenci Alma veya Seçiminde Geleceğin İşletme Ortamı Temel Alınmalıdır

Eğer ussal (rasyonel) bir öğrenci alımı politikası güdülecekse, işletmecilik okullarının yaratıcılık, uyarlanma, güdüleme, imgeleme (hayal etme), direşme (sebat), merak vb. yetenekler ile gelişme yetisinin (kapasitesinin) nasıl ölçüleceğini ve bunlara işletmecilik başarısı arasında ne şekilde bağıntı kurulabileceğini öğrenmeleri gerekmektedir. Bu arada kuşkusuz öğrencilerin birbirine benzerliğinin değil, farklılığının temel alındığı bir politika izlenecektir.

6 — Öğretim ve Eğitim Öğrenciye Yönelik Olmalıdır

Eğitim teknolojisindeki yeni gelişmelerle—kaset bantlar, resim kayıt aygıtları (video tape), öğretici aygıtlar, yöneltmeli öğrenme (programmed learning) teknikleri, eğitim televizyonu, vb.—zaman ,yer ve öğrenme çevresine ilişkin eski varsayımlar artık eğitimi kısıtlayıcı son derece gereksiz kalıp düşünceler halinde kalmıştır. Söz konusu gelişmeler, öğrencilerin öğrenme yeteneği ve tercihlerindeki farklılıkları uzlaştırmayı, böylece gerçekten öğrenciye dönük bir öğrenme modelinin ortaya konmasını olurlu kılmıştır.

7 — Öğrenciler ve Öğretim Üyelerine Araştırmaya Yönelik Ortak Öğrenme Tecrübesi İçinde Olan Çalışma Arkadaşları Gözüyle Bakılmalıdır

Bir kere öğretim üyesinin bilgi ve tecrübesinin, öğrencinin yeni çevrelere, yeni yöntemlere uyarlanmasına döndürülmesine ağırlık verilince,

öğrenci işletmelerin geliştirilmesinde, yeni bilgi kaynakları ya da değişik yapıların araştırılması çabasını sürdürürken, öğretim üyesini yanında bir çalışma arkadaşı olarak görecektir. Böylece öğrenci, öğrenme çabasının kapsamı, biçimi, yeri ve yönünde daha fazla söz sahibi olacaktır. Öğretim üyesinin yapacağı en iyi şey, öğrencinin değişen çevre koşullarına nasıl uyacağıнын yollarını araştırmasına izin vermek ve bunu buldurtmak, böylece öğrenciyi, kendi gelişmesinin yükünü kaldırabilecek bir duruma getirmektir.

SONUÇ

Buraya kadar işletmecilik eğitimi konusunda belirtmeye çalıştığımız görüşler ışığında ortaya çıkan en önemli gerçek, ister ileri ister geri koşullar içinde olsun, günümüzde işletmecilik eğitiminde önemli gelişme aşamalarının başlatılma zamanının geldiği, hatta geçmekte olduğudur. Bu durum hızlı ekonomik kalkınma zorunluğu karşısında olan ülkemiz için çok daha önemli bir sorun niteliği taşımaktadır. Türkiye’de bugün işletmecilik eğitimi bir yandan yeni gelişme noktalarına gitme gereği içinde bulunurken, bir yandan da geleneksel eğitimin dar boğazlarında sıkışıp kalmaktadır. Toplumun kalkınması ,bir bakıma işletmelerin kalkınıp, gelişmesi anlamını taşıdığı için, işletmelerde bu gelişmeyi gerçekleştirecek kadroların yetiştirilmesinde işletmecilik okullarımıza büyük sorumluluklar yüklenmektedir. Ders programlarının geleceğin Türkiye’sinin ihtiyaçlarına dönük, dinamik bir modelde ele alınması, öğretim ve eğitim tekniklerini yeni teknolojik olanaklarla geliştirip, öğrenciye dönük, onu analize, senteze, karar almaya özendiren, kişisel zayıflıkları ile üstünlüklerini görmeye yol açıp, yetenek açıklarını kapatan işletmecilik eğitim sistemlerine girilmesi, düşündürücü, yorumlayıcı, sorunları geniş açılardan görüp, çözüm yollarını uzun dönemde bulucu, yaratıcı, işbirliği edici, gelecek bilinci güçlü işletmecileri yetiştirici öğretim üyesi modelinin geliştirilmesi, öğrenci ve öğretim üyesinin birlikte araştırma, birlikte öğrenme tekniklerine girmesi ve daha benzeri bir yığın sorun, işletmecilik okullarımızın yönetici gerek öğretim üyesi olarak tüm görevlilerinin gerçekçi, yapıcı, yakın ilgisini beklemektedir.